Komintern: Demokratiet, magten og partidemokratiet

Af Niels Chr. Sidenius

Introduktion

I den internationale arbejderbevægelses udvikling efter 1945 har problemet om det borgerlige demokrati, det socialistiske demokrati og magten i samfundet været et af de centrale temaer. Aktuelt har temaet stor betydning for eurokommunismen; men også i det tjekkoslovakiske forår 1968, i Togliattis testamente fra 1964 og i de polske og ungarnske omvæltninger i 1956 træder problematikken tydeligt frem. Ja, selv i udviklingen af den jugoslaviske reform-kommunisme fra omkring 1950 tages der alvorligt på spørgsmålet om demokratiet og magten. Sideløbende behandles spørgsmålet om partidemokratiet, mere eller mindre bundet til den overordnede problemstilling.[1]

Tilsvarende diskuterede den internationale arbejderbevægelse før 1914 konstant demokratiet og magten og ikke mindst forholdt den sig praktisk til ændringerne i det borgerlige demokrati, for eksempel valgrettens udvidelse og sikringen af de borgerlige rettigheder. Faktisk kan det borgerlige demokratis opkomst og udvikling ikke forstås uden om arbejderbevægelsens kamp herfor.[2] Disse to perioders teoretiske diskussioner og synspunkternes omsætning til politisk og organisatorisk praksis har efterfølgende medført mangfoldige analyser, både inden for den politiske venstrefløj og fra mere traditionelt videnskabeligt hold.[3]

Vender vi os derimod til mellemkrigstiden, behandler selv ret brede fremstillinger af den kommunistiske bevægelses teori og praksis kun i ringe udstrækning holdningen til det borgerlige demokrati som et selvstændigt tema.[4] Og oftest behandles spørgsmålet om demokratiet også overfladisk i sammenhæng med problemstillingen om det socialistiske demokrati og magten i samfundet. Som konsekvens heraf bygger nærværende artikel på den kommunistiske bevægelses egne dokumenter.

De få analyser af Kominterns opfattelse af det borgerlige demokrati er ikke tilfældig. To hovedårsager skal anføres.

For det første kan mellemkrigstidens borgerlige demokrati og arbejderbevægelsens erfaringer hermed ikke uden videre sammenlignes med eller vurderes ud fra de aktuelle forhold og erfaringer. Ved Kominterns dannelse i 1919 havde bestræbelserne på at erobre den politiske magt i samfundet gennem det borgerlige demokratis spilleregler ikke givet resultater - tværtimod

kunne de socialdemokratiske partiers stilling til den første verdenskrig tolkes som denne strategis nederlag. Samtidig var den borgerlige stats magtanvendelse og repression langt mere åben og omfattende i mellemkrigstiden end i vore dages højtudviklede kapitalistiske samfund, blandt andet fordi den åbne vold ofte var statens eneste reaktionsmulighed på social uro og forandring. Dette forhold har ikke fremmet kommunisters vurdering af anvendeligheden af det borgerlige demokrati som et centralt led i kampen for socialismen.

Endvidere var de kapitalistiske samfunds- og klasseforhold anderledes end i dag. Arbejdere og bønder udgjorde klart befolkningens hoveddel, differentieringen af arbejderklassen var langt mindre udtalt, og kun en meget lille del af befolkningen var økonomisk afhængig af et fungerende statsapparat, enten i form af løn eller i form af overførselsindkomster. Alt dette betød, at befolkningens store masse stod over for en ofte fjendtlig stat, hvilket sammen med det borgerlige demokratis og de borgerlige rettigheders større indsnævrethed end i dag medførte, at den kommunistiske bevægelse ofte forholdt sig passivt eller direkte fjendtligt til det borgerlige demokrati som institution og som politisk kampmiddel.

For det andet må nævnes den umiddelbart sejrende revolution i Rusland, der havde to direkte konsekvenser. I første række tilførte revolutionen en voldsom prestige til den voldelige omvæltning, til det væbnede oprørs strategi, hvilket igen virkede som en desavouering af den strategi, der havde det borgerlige demokrati som et centralt element. Denne prestige til den russiske revolution og til de russiske kommunister bevirkede i løbet af få år - især på baggrund af de mislykkede revolutionsforsøg i flere vesteuropæiske lande - at de russiske erfaringer og problemer fik karakter af en model og kom til at fungere retningsvisende for de vestlige kommunistpartiers teoretiske og politiske praksis. Som nævnt var det borgerlige demokrati i disse vestlige lande forskelligt fra vore dages, men adskillige steder var det langt mere udviklet og rodfæstet end i det Rusland, der voksede ud af zarismen. Disse forhold og i det hele taget erfaringerne med demokratiet i Vesteuropa havde imidlertid kun få muligheder for at slå igennem i Kominterns politik.

Sammenfattende betyder dette, at Komintern eksplicit og udførligt kun behandler spørgsmålet om det borgerlige demokrati ganske få gange, især på den 1. kongres i 1919 og på den 7. i 1935. Men selv om termen ikke anvendes (i almindelighed taler Komintern i øvrigt om borgerskabets diktatur), og fænomenet ikke analyseres direkte, så er det ikke ensbetydende med, at Komintern ikke løbende og for det meste afvisende tager stilling til det borgerlige demokrati. Denne konkrete stillingtagen er blot bundet til hovedelementerne i Kominterns strategi for en socialistisk revolution og for opbygningen af et socialistisk samfund. Det vil sige, at Kominterns revolutionsteori, partiteori, opfattelse af fagforeningerne og af socialdemokratiet, opfattelse af det socialistiske samfund og af fascismen m.v. konstant indeholder organisationens hold-

ning til det borgerlige demokrati og oftest også de politiske implikationer heraf. Nærværende artikel vil dog først og fremmest inddrage de dokumenter, der mest tydeligt udtaler sig om det borgerlige demokrati, dets forhold til det socialistiske demokrati og til magten i samfundet.

Nogle værdipræmisser

Emnet - Kominterns opfattelse af demokratiet, magten i samfundet og partidemokratiet - kan næppe analyseres objektivt. Forholdet mellem demokrati og socialisme er så væsentligt og følsomt et emne i den internationale kommunistiske og socialistiske bevægelses udvikling, at en analyse ikke i praksis kan undgå at tage stilling til nogle af stridspunkterne. For at klargøre en del af grundlaget for senere kritiske kommentarer til Kominterns forhold til demokratiet og magten har jeg valgt at skitsere nogle værdipræmisser. Disse præmisser er ikke særlig originale, idet de stort set er indeholdt i dele af den debat, der især siden midten af 1970erne har fundet sted angående forholdet mellem demokrati og socialisme. Prætentiøst formuleret udtrykker præmisserne essensen af arbejderbevægelsens erfaringer gennem de sidste 70 års politiske og sociale kampe.[5]

Udgangspunktet kan være parolen »ingen socialisme uden demokrati«. Denne parole er upræcis, fordi socialisme ikke kan tænkes uden demokratielementer - socialismen *er* med andre ord demokratisk og behøver ingen verbale forbedringer.[6]

Heraf drager jeg to konsekvenser. For det første må det politisk-sociale mål - kommunismen[7] - afspejles i den strategi og taktik, der skal lede frem til målet, hvis ikke det opnåede resultat skal udvise uheldige eller måske endog katastrofale træk. Dette gør strategier, hvori den væbnede opstand indgår som det væsentligste element, stort set umulige ligesom alle (andre) former for magtovertagelser af mindretal udelukkes. For det andet må de eksisterende organisationer (partier og fagforeninger) og dem, der udvikles i omformningsprocessen, være præget af de samme demokratiske retningslinier, som det endelige mål. Erfaringerne med 'demokratiets' deponering hos en stadig mindre gruppe på stadig fleres vegne nødvendiggør dette.

Der kan heraf drages i hvert fald én væsentlig slutning. Arbejderbevægelsens kamp for magten i samfundet og selve udøvelsen af denne magt må hele tiden inddrage dé demokratiske forhold og rettigheder, der er udviklet i kapitalistiske samfund - og disse rettigheder må hele tiden søges udvidet.

Inden for den del af arbejderbevægelsen, der skriver sin historie tilbage til Kominterns dannelse, har det altid været et dogme, at der ikke fandtes et alment demokrati, men kun et klassedemokrati. I denne tradition er demokrati et statsbegreb, der mister sin realitet i takt med klassernes og dermed efter-

hånden også statens forsvinden. Det skal her fastholdes, at der i processen sker en stadig udvidelse af demokratiet, der således først bliver fuldt muligt under kommunismen - hvor det følgelig begynder at dø bort.[8]

Dette sidste led er formentlig utænkeligt, fordi der i et samfund altid vil være forskellige opfattelser af dettes udvikling, og de må kunne udfoldes inden for rammer af demokrati. Konklusionen er, at der findes demokratiske forhold og rettigheder, som den socialistiske og kommunistiske bevægelse konsekvent må arbejde for og forsvare - både under kapitalismen og i processen frem mod socialismen og kommunismen. Det er med andre ord nødvendigt at fastholde eksistensen af almene demokrati-elementer, som (og det er en meget væsentlig tilføjelse) naturligvis vil fungere forskelligt og fungere i forskellige rammer i et kapitalistisk henholdsvis et socialistisk og kommunistisk samfund. Argumentationens slutpunkt, dens morale, er derfor, at arbejderbevægelsen altid må imødegå tendenser til at reducere demokratiet til noget ydre, til noget ceremonielt i forhold til udøvelse af magten i samfundet.

Nu viser erfaringerne fra forsøg på at ændre samfundet radikalt i socialistisk retning imidlertid, at den herskende klasse ikke affinder sig hermed, jfr. for eksempel Spanien i 1936 og Chile i 1973. Selv hvor den socialistiske bevægelse har benyttet og »sejret« gennem de former for demokrati, der findes i det pågældende borgerlige samfund, er statens repressive foranstaltninger blevet vendt mod den. Vi står således tilbage med et dilemma: den vej, der nogle steder har vist sig farbar (omvæltninger à la den russiske revolution), er ikke politisk acceptabel, hvorimod den politisk acceptable vej ikke hidtil har været farbar.

Problemet kan ikke løses på papiret. Men for at sikre den politisk acceptable omvæltnings gennemførelse (og dvs. en bevægelse hen imod socialisme) er det som et minimum nødvendigt med omfattende og intensive massebevægelser, der enten selv træffer de samfundsforandrende beslutninger eller udgør grundlaget for disse beslutninger.

For fuldstændighedens skyld skal det endelig nævnes, at omvæltningen ikke er et spørgsmål om magtanvendelse i banal forstand. Næppe nogen samfundsforandrende proces skrider fredeligt frem i den forstand, at beslutningerne rationelt træffes i eksisterende, tidligere valgte organer. Den omvæltende proces må blot søge at begrænse volden og fremfor alt hindre, at den bliver et konstituerende træk ved omvæltningen.

Artiklens teser

Den resterende del af artiklen belyser tre teser om Kominterns opfattelse af demokratiet, magten i samfundet og partidemokratiet.

Den første tese drejer sig bredt om opfattelsen af demokratiet og dets relation til magten i samfundet. Jeg hævder, at demokrati ensidigt forstås snævert

bundet til klasserne, hvorved det borgerlige demokrati ensidigt forstås som borgerskabets diktatur, og endvidere, at det opfattes som noget ydre i forhold til udøvelse af magten i samfundet - både under kapitalismen og socialismen. Tesen belyses ud fra Kominterns kongresser, men især den første og den sidste, hvis vedtagelser på dette område er mest udtømmende og politisk-teoretisk mest interessant.

Den anden tese belyser spørgsmålet om faser i Kominterns demokratiopfattelse. Hyppigt inddeles Kominterns historie i fire perioder: 1919-1924 (enhedsfront fra neden), 1924-1928 (enhedsfront fra oven), 1928-1935 (ultravenstre-perioden) og perioden efter 1935 (folkefrontsperioden), men i nærværende sammenhæng er denne inddeling ikke dækkende. Hvad angår det borgerlige demokrati, kan der skelnes mellem perioden før og efter 1935, hvorimod opfattelsen af forholdet mellem demokrati og magten i samfundet muliggør en inddeling før og efter den 2. kongres i 1920.

Endelig fokuserer den tredie tese på det interne demokrati i Komintern og de nationale sektioner. Som antydet er mit udgangspunkt, at det socialistiske mål må afspejle sig i et udstrakt partidemokrati - i en vis forstand er dette en prøvesten på eksistensen af demokratiske forhold under den socialisme, der kæmpes for. Påstanden er, at det interne demokrati i Komintern aldrig har haft særligt vide formelle rammer, og at det meget hurtigt og i stigende udstrækning bliver beskåret. Denne udvikling foregår delvis uafhængigt af ændringerne i demokratiopfattelsen og af Kominterns samfundsanalyser. Herved kommer det indre partidemokrati mere til at afspejle andre politiske og sociale forhold end sektionernes vilkår i det enkelte land, nemlig udviklingen i Sovjetunionen og i det sovjetiske parti.

Demokratiet og magten

Lenins opfattelse af demokratiet og magten, herunder hans polemik med andre ledere i 2. Internationale, behandles andetsteds i denne årbog. Jeg vil derfor ikke inddrage det centrale værk »Staten og revolutionen« fra 1917, ejheller vil jeg konsekvent søge at vurdere, i hvilken udstrækning der er overensstemmelse mellem Lenin og Kominterns synspunkter på et givet tidspunkt. Jeg vil alene se på Kominterns vedtagelser.

Kominterns 1. kongres 1919

I 1919 fremlagde Lenin 22 »Teser om borgerligt demokrati og proletariatets diktatur«, som Kominterns bureau fik ansvaret for at udbrede. Samtidig vedtog kongressen på Lenins opfordring og udkast en »Resolution til teserne om borgerligt demokrati og proletariatets diktatur«. Det er hævdet, at der er meget stor overensstemmelse mellem Lenins »Staten og revolutionen« og »Teser

om borgerligt demokrati og proletariatets diktatur«, og at denne linie adskiller sig fra Lenins senere skrifter og det, der i øvrigt blev Kominterns grundlag.[9] Vurderingen har uden tvivl meget for sig.

Den generelle baggrund for teserne er ud over den russiske revolution blandt andet forsøget på at genoplive 2. Internationale i form af den såkaldte Bern-konference i februar 1919, og derfor indeholder de eksplicit og implicit en polemik herimod. Indholdsmæssigt er teserne rettet[10] mod opfattelser af det borgerlige demokrati, der kritiseres (tese 1-4 og 7-13), hvorimod de øvrige teser nærmere behandler erfaringerne fra Pariser-kommunen (tese 5 og 6) og opstiller retningslinier for demokratiet under proletariatets diktatur.

Hovedproblemet ved teserne er, at de i fremstillingen af det borgerlige demokrati er meget præget af de aktuelle forhold - verdenskrigen og den russiske revolution. Teserne gør derfor meget kontant op med forestillingen, at den afgørende modsætning går mellem »demokrati i almindelighed« og »diktatur i almindelighed«. Denne opfattelse negligerer socialismens grundlære om klassekampen ved ikke at tage hensyn til forskellige styrers klasseindhold, og processen frem mod at blive herskende klasse går gennem erobringen af den politiske magt i kombination med undertrykkelse af udbytternes modstand, dvs. gennem en periode med proletariatets diktatur (tese 2 og 3).

Tese 4, 7 og 8 går længere. Her reduceres alle elementer i den borgerlige civilisation, det borgerlige demokrati og det borgerlige parlamentariske system til en undertrykkelsesmaskine. Ja, selv forsamlingsfriheden og pressefriheden afvises som en absurditet, en hul frase, der ikke kan eksistere i et klassesamfund på grund af mulighedernes ulige fordeling osv. Vi ser altså, at teserne - selv om de har fat i yderst reelle forhold - både undervurderer betydningen af det borgerlige demokrati og de borgerlige rettigheder for arbejderklassens kamp og kommunisters mulighed for politisk aktivitet, samt at de ikke tilstrækkeligt skelner mellem de principielle muligheder i nogle demokratiske procedurer og rettigheder og deres konkrete sammenfletning med det kapitalistiske samfunds institutioner.

På denne baggrund virker det delvis selvmodsigende, når tese 9 fastslår, at jo »renere« demokratiet bliver, jo »renere« bliver også den kapitalistiske undertrykkelse og diktaturet. Når udviklingen af demokratiet er i stand til at ryste den kapitalistiske magt, er kampen for demokratiet så ikke en væsentlig bestanddel af arbejderklassens kamp?

At der er en vis modsætning i teserne bliver tydeligt i tese 13, der danner overgangen til beskrivelsen af demokratiet under proletariatets diktatur. Det siges her, at demokratiet historisk har ændret sig i takt med, at én herskende klasse har afløst en anden. Det er derfor utænkeligt, at historiens mest dybtgående revolution, hvor magten placeres hos det udbyttede flertal

»...kan finde sted inden for rammerne af det gamle borgerlige parlamentariske demokrati, uden de største forandringer, uden udvikling af nye former for demokrati, nye institutioner, nye betingelser for deres anvendelse osv.«[11]

Demokrati er altså ikke identisk med borgerligt demokrati, blandt andet er de institutionelle rammer afgørende, og denne tolkning styrkes af tese 20, der taler om »ægte demokrati« forstået som lighed og frihed. Ganske vist kan dette først fremstå i forbindelse med nedbrydningen af statsmagten, men fremstillingen indicerer, at demokrati ikke er et spørgsmål om enten-eller, men om mere eller mindre.

Ser vi på fremstillingen af de demokratiske forhold under proletariatets diktatur, der identificeres med rådssystemet, produceres endnu et problem, nemlig den manglende sammenhæng mellem demokratiets betydning før og efter revolutionen. Teserne gør det klart, at der under processen frem mod kommunismen er en meget snæver forbindelse mellem demokratiets udvikling og udøvelsen af samfundsmagten. I tese 14 hedder det således, at

»...proletariatets diktatur må uundgåeligt indebære ikke blot forandringer i demokratiets former og institutioner, men forandringer af en sådan art, at de medfører en udvidelse af demokratiets faktiske anvendelse hos de arbejdende klasser, som kapitalismen holdt i lænker, - en udvidelse, som verden aldrig har set magen til«. Og videre i samme tese: »Sovjetmagtens kerne består i, at det vedvarende og eneste fundament for statsmagten, for hele statsapparatet, er masseorganiseringen af netop de klasser, der var undertrykt af kapitalisterne...masserne...trækkes nu ind i en fortsat, uhindret og afgørende deltagelse i den demokratiske administration af staten.«[12]

Gennem den efterfølgende opsummering af de erfaringer, som Marx sammenfattede fra Pariserkommunen, bliver det endvidere tydeligt (specielt i tese 19), at teserne har en både dynamisk og sammenhængende opfattelse af, hvordan den borgerlige stat erstattes af arbejderklassen som herskende og regerende klasse - dette sker gennem rådsorganiseringen af samfundsmagten.

Vedrørende dette første grundlag for Kominterns opfattelse af det borgerlige demokrati og proletariatets diktatur skal tre forhold opsummeres. For det første undervurderer teserne betydningen af det borgerlige demokrati for arbejderklassen og i det hele taget, ligesom de kun modsætningsfuldt og indirekte åbner for eksistensen af mere fundamentale demokratiske forhold. For det andet er der en klar og tæt sammenhæng mellem demokratiet under rådssystemet, eller proletariatets diktatur, og arbejderklassens udøvelse af den samfundsmæssige magt. Og for det tredie er der ingen sammenhæng mellem betydningen af demokratiet i de kapitalistiske lande og under rådssystemet.

Kominterns 2. kongres 1920

På visse områder ligger 2. kongres i klar forlængelse af den 1. kongres, mens den på andre områder bryder med bestemmelserne af demokratiet og magten.

Den væsentligste overensstemmelse angår opfattelsen af det borgerlige demokrati, herunder specielt parlamentarismen, der under den nuværende kapitalisme afvises som skueplads for kampen for forbedringer. Derefter hedder det, at parlamentarisme som en bestemt statsorden ikke er anvendelig i et kommunistisk samfund og heller ikke i en overgangsperiode, hvor proletariatet har brug for en kamporganisation uden repræsentanter for de tidligere herskende. Derfor skal alle parlamentsinstitutioner ødelægges - og derved er vi fremme ved den klassiske formulering af kommunistisk parlamentstaktik: gennem revolutionær agitation skal kommunisterne benytte de borgerlige statsapparater til at ødelægge disse.[13]

Herved rejses tydeligere end i teserne fra 1. kongres spørgsmålet om kontrol med udøvelse af magt i samfundet, som parlamentarismen i de borgerlige demokratier blot er én løsning på. Komintern negligerer uden tvivl dette problem, og samtidig bliver opfattelsen af erobringen af den politiske magt og dennes forhold til demokratiet mere problematisk.

I »teserne om Kominterns grundlæggende opgaver« siges således, at

> »...proletariatets erobring af den politiske magt er ikke afslutningen på dets klassekamp mod borgerskabet; tværtimod gør den i særlig grad denne kamp omfattende, akut, og ubønhørlig«.[14]

Revolutionsopfattelsen bag denne tankegang er den væbnede opstand, hvorigennem de politisk-militære kommandoposter besættes.[15] Men som antydet i introduktionen er dette et noget problematisk begreb for den politiske magtovertagelse, der netop - fordi den radikalt ændrer de hidtidige beherskendes forhold til magtudøvelsen - må bestå i en omfattende udbygning af de alternative, fremtidige magtorganer, sovjetterne. Foregår denne proces fra starten som den anden og positive side af den mere spektakulære 'magtovertagelse', er der intet behov for en optrapning af kampen mod borgerskabet. Samfundsmæssiggørelsen af produktionsmidlerne og den radikalt anderledes magtudøvelse er i sig selv både den stærkest tænkelige klassekamp mod borgerskabet og samtidig denne kamps tendentielle overflødiggørelse.

Problemet genfindes i tese 7, hvor begreberne frihed-ufrihed og lighed-ulighed præsenteres som begreber fra produktions-sfæren, hvor de også må anskues som meget væsentlige i den politiske sfære. Dette sammen med omtalen af »demokrati« (med anførselstegn)[16] antyder, at magtovertagelsen tænkes på en sådan måde, at nogle politiske friheder og rettigheder nødvendigvis må fratages dele af befolkningen. - Der er ikke tvivl om, at udviklingen i Rusland og de russiske kommunisters erfaringer slår igennem i Kominterns vedtagelser på en ofte ret umiddelbar måde.

Hvad angår opfattelsen af sovjetsystemet bevæger 2. kongres sig tydeligt væk fra beslutningerne på 1. kongres - givetvis under indtryk af de russiske erfaringer. Sovjetterne, eller arbejderrådene, fremstilles stadig som den histo-

risk givne form for proletariatets diktatur,[17] dvs. som det eneste statsapparat,[18] men partiets placering er nu blevet langt mere påtrængende.

Kongressen opstiller ganske vist en række betingelser, der skal være opfyldt for, at det revolutionære kommunistiske parti kan fungere som dets navn foreskriver,[19] og kongressens definition af partiet og dets forhold til masserne er klassisk.[20] Men - gennem den samtidige fremhævelse af partiets nødvendighed som leder og koordinator -

> »Politisk magt kan kun erobres, organiseres og anvendes gennem et politisk parti«[21]

- skabes uvilkårligt det indtryk, at det kommunistiske parti er det eneste politiske parti, og at det udøver væsentlig politisk magt på sovjetternes funktionsområde.

Det første indtryk bekræftes indirekte, idet kongressens beslutninger ikke omtaler den efter min mening meget sandsynlige eksistens af forskellige revolutionære og ikke-revolutionære strømninger i den arbejdende befolkning, som også politisk-ideologisk vil vise sig i sovjetterne.

Det andet indtryk bekræftes langthen af beskrivelsen af forholdet mellem partiet og sovjetterne. Det er ønskeligt, at det kommunistiske parti har en afgørende politisk og ideologisk indflydelse på arbejderrådene; men på den anden side er den bastante insisteren på dette lederskab uden samtidig præcisering af sovjetternes principielle organisatoriske selvstændighed og politiske 'selvbestemmelsesret' yderst betænkelig. Uden at gå hele vejen bevæger 2. kongres sig således et stykke hen imod erstatningen af sovjetdemokratiet med partiets diktatur.

Denne tendens findes endnu tydeligere i et indlæg af Trotsky på kongressen:

> »Idag har vi fået et forslag fra den polske regering om at slutte fred. Hvem afgør dette spørgsmål? Vi har folkekommissærernes råd, men det må jo også være underkastet en vis kontrol. Hvis kontrol? Arbejderklassen som en formløs, kaotisk masse? Nej. Så vi har indkaldt partiets centralkomite for at diskutere forslaget og for at beslutte... Og hvis vi fører krig ... hvem henvender vi os så til? Til partiet, til centralkomiteen...«[22]

Sammenfattende ligger vedtagelserne på 2. kongres i forlængelse af 1. kongres, dvs. at de repræsenterer en undervurdering af mulighederne i det borgerlige demokrati, og samtidig peger vedtagelserne på faretruende måde frem mod en udhuling og adskillelse af nogle friheder og rettigheder, som Komintern ikke vil kalde demokratiske, fra udøvelsen af den samfundsmæssige magt.

Kominterns 3. kongres 1921

Denne kongres betegner på flere måder et vendepunkt for Komintern. Den revolutionære bølge efter afslutningen af verdenskrigen er tydeligvis fladet

ud, og enkelte partier har lidt alvorlige nederlag, jfr. for eksempel marts-aktionen i Tyskland.

Ændringen afspejler sig i Trotskys beretning »Den økonomiske krise og Kommunistisk Internationales nye opgaver«[23] og genfindes i »Teser om verdenssituationen og Kominterns opgaver«.[24] Som følge heraf er handlingsvejledningen - »Teser om taktikken«[25] mere defensiv end tidligere og præget af Lenins parole »til masserne«.

Ændringen har imidlertid ikke konsekvenser for opfattelsen af demokratiet og dets relation til den samfundsmæssige magtudøvelse. Så vidt jeg kan se, berøres emnet ikke på kongressen, dvs. at den taktiske tilpasning ikke medfører en anden opfattelse af det borgerlige demokratis muligheder for kommunistisk aktivitet, herunder udnyttelse af det borgerlige demokratis institutioner til andet end dén revolutionære agitation, der var parolen på 2.kongres.

Kominterns 4. kongres 1922

4. kongres ligger i klar forlængelse af den 3. kongres: Den mere 'defensive' analyse og taktik uddybes, og spørgsmålet om demokrati og magten i samfundet behandles ikke direkte.

På to punkter går analysen og taktikken videre end på 3. kongres, og i begge tilfælde kunne demokratiproblematikken være behandlet. Det første eksempel er fascismens magtovertagelse i Italien, der fandt sted få uger før 4. kongres begyndte, hvorfor Komintern kun i ringe udstrækning kunne tage hensyn til de i Italien indhøstede erfaringer. Alligevel indeholder kongressen udsagn, der klart anskuer fascismen som et opgør med det borgerlige demokrati og et voldsomt angreb på arbejdernes organisationer, hvorfor kommunisterne må organisere en modstand imod den.[26] Dette får dog ikke Komintern til at skifte opfattelse af det borgerlige demokrati ved at opvurdere dets betydning i en forsvarkamp mod fascismen.

Det andet eksempel er udviklingen af enhedsfront-taktikken, der videreudvikler taktikken fra 3. kongres. Hele enhedsfronttaktikken og den tilknyttede arbejderregerings-parole og -politik indeholder og åbner for en videre udnyttelse af de parlamentarisk-demokratiske institutioner - men der advares nærmest mod en sådan udvikling.[27] Heller ikke i denne sammenhæng tillægges de borgerlig-demokratiske institutioner nogen særlig betydning, om end nok en øget taktisk betydning.

Kominterns 5. kongres 1924

I forhold til de to foregående kongresser betyder 5. kongres en form for 'venstredrejning', idet enhedsfronten nu langt mere entydigt end tidligere forstås

som enhedsfront fra neden, ligesom arbejderregerings-parolen tolkes som en popularisering af parolen om proletariatets diktatur.

Heller ikke denne kongres behandler særlig udførligt spørgsmålet om demokrati og magt under kapitalismen og slet ikke under socialismen, til trods for at især den italienske fascismes udvikling burde have manet til eftertanke. I stedet for at finde de positioner, hvorfra et forsvar mod fascismen kunne føres, vurderes fascismen som den døende kapitalismes forsvar mod proletariatets kamp for magten i en situation, hvor de legale midler ikke længere er tilstrækkelige. Konsistent hermed ses alle de borgerlige partier, inklusive det socialdemokratiske, som mere eller mindre fascistiske:

> Fascisme og socialdemokratisme er de to sider af det samme instrument for kapitalistisk diktatur...«.[28]

På denne baggrund undrer det ikke, at Komintern dels ændrer ved enhedsfront-taktikken, dels fastholder sin hidtidige opfattelse af det borgerlige demokrati som et borgerligt diktatur, som det ikke er værd at forsvare mod fascismen eller som giver bedre kampmuligheder end denne. Demokrati skrives stadig med anførselstegn.

Kominterns 6. kongres 1928

Den politiske venstredrejning på Kominterns 5. kongres i 1924 modificeres meget hurtigt, blandt andet som følge af opfattelsen af en relativ kapitalistisk stabilisering, og perioden frem til 1927/28 er i det store og hele præget af en yderst moderat, eller måske snarere opportunistisk, enhedsfrontpolitik. Dette sætter den 6. kongres for en længere periode en stopper for.

I forlængelse af Kominterns 3., 4. og 5. kongres, blot endnu mere udtalt, berører den 6. kongres stort set ikke spørgsmålet om det borgerlige demokrati. Det må ses som udtryk for, at kongressen ikke tillægger det nogen betydning - i hvert fald ikke som andet end et kapitalistisk herredømme-instrument.

Under behandlingen af kapitalismens krise og fascismen hedder det, at klassekampens skærpelse under imperialismen fører til parlamentarismens fallit, hvorunder den borgerlige reaktion under særlige omstændigheder får en fascistisk form.[29] Denne form virkeliggør

> »... en ny statstype, som åbent støtter sig på vold og tvang ...«[30]

og samtidig besejrer den

> »... alle de resultater som millioner af arbejdere og bønder havde tilkæmpet sig gennem 50 års økonomiske og politiske kampe«.[31]

Til trods for disse udsagn, der jo blandt andet kan bygge på erfaringerne med den italienske fascisme, rejser kongressen ikke spørgsmålet om forsvar

for nogle af de demokrati-elementer, der i forskellig form udfoldes i de borgerlige demokratier. Snarere tværtimod, idet kongressen markant forstærker den kort forinden påbegyndte 'enhedsfront-fra-neden'-taktik, der indebærer ofte meget voldsomme angreb på socialdemokratisk ledede organisationer, der i denne sammenhæng kunne være forbundsfæller mod fascismen.[32]

Det er konsistent hermed, at det borgerlige demokrati behandles mest omfattende i programmets beskrivelse af det proletariske demokrati, nemlig som dettes negative modsætning.[33] Programmet begynder sin beskrivelse af Kominterns endemål med kommunismen, hvorunder alle klassemodsætninger og -forskelle er ophævet og statsmagten forsvundet.[34] Parallelt med Lenins position omtales demokratiet ikke her, idet det er et statsbegreb. Langt mere problematisk er udeladelsen af omtalen af partiernes samtidige forsvinden - betyder det, at kommunistpartiet ikke skal forsvinde?

Problemet accentueres, når vi ser på overgangsperioden og proletariatets diktatur. Denne nye statstype forstås både indholdsmæssigt og strukturelt som forskellig fra den borgerlige stat, men selv om mange bestemmelser fra Pariserkommunen og Lenins analyser medtages, fremstår to problemer med tydelighed.

For det første anses partiet, og der er tale om ét parti, det kommunistiske, for ledende og tendentielt også overordnet de egentlige masseorganer i kampen under kapitalismen, under proletariatets diktatur og i den eksisterende Sovjetunion.[35] Dette giver den ovenfor nævnte manglende omtale af partiets forsvinden under kommunismen en klar betydning: massernes selvbestemmelse, der på flere måder fremstilles meget positivt, udtrykker næppe den virkelige beslutningsproces.

For det andet gør Komintern den økonomiske ekspropriation af kapitalisterne til også en politisk, idet

> » ...folkefjenderne og udbytterne...«

berøves de politiske rettigheder.[36] Dette afspejler uden tvivl kommunisternes vanskeligheder i det politisk og økonomisk tilbagestående Rusland, men rent bortset fra det principielt uacceptable i denne politiske ekspropriation er det under alle omstændigheder vanskeligt at forstå, at et forholdsvis lille antal mennesker skulle kunne sabotere den socialistiske udviklingsproces, når denne ellers foregår inden for de strukturer for massedeltagelse, der beskrives i programmet. Situationen er naturligvis en anden, hvis folkefjenderne er en større del af befolkningen, eller hvis masseorganisationerne er skaller om ceremonielle funktioner - men så er proletariatets diktatur næppe heller det mest dækkende begreb.

Sammenfattende ser vi, at den 6. kongres ikke tillægger det borgerlige demokrati nogen betydning for arbejderklassens og de revolutionæres kamp, og derved bliver det borgerlige demokrati tendentielt noget ydre i forhold til bor-

gerskabets udøvelse af magten i samfundet. På dette område adskiller kongressen sig således ikke fra de forudgående.

Hvad angår sovjetdemokratiet, eller proletariatets diktatur i form af et rådssystem, beskrives mange strukturer for massedemokrati, men partiets placering er nu mere dominerende, eller i hvert fald tydeligere formuleret, end tidligere. På dette område bevæger kongressen sig således i samme retning som den 2. kongres, dvs. væk fra de oprindelige bestemmelser på 1. kongres.

Kominterns 7. kongres 1935

Jeg vil indledningsvis skitsere nogle af de mangfoldige forskelle mellem Kominterns 1. og 7. kongres. Først og fremmest fandt 1. kongres sted midt under et revolutionært opsving, hvilket var et væsentligt argument for en international organisering af en ny type og for en vedtagelse om sovjetdemokratiet. Den 7. kongres fandt derimod sted under indtrykket af mange nederlag for den internationale kommunistiske bevægelse, herunder ikke mindst nazismens magtovertagelse og befæstelse i Tyskland.

For det andet havde Komintern større ideologisk betydning i 1919 end i 1935 (og en forventet reel betydning), fordi de revolutionære muligheder og den revolutionære begejstring var større ved periodens begyndelse end ved dens slutning.

Endelig var Kominterns placering i forhold til Sovjetunionen ændret radikalt. I 1919 og i Kominterns første år var de russiske kommunisters dominans mindre strukturel-organisatorisk end politisk-ideologisk, begrundet i eksemplets og erfaringens magt. I 1935 var Komintern derimod på næsten alle tænkelige måder indplaceret som et element i Sovjetunionens udenrigspolitik, ligesom den i 1935 politisk var underlagt SUKP.[37] Som én konsekvens af denne udvikling sker der fra 1920ernes midte et klart fald i den interne diskussions bredde og intensitet.

Disse forskelle rejser et særligt problem i vurderingen af diskussionen og beslutningerne på 7. kongres, både generelt og i forhold til spørgsmålet om demokratiet og magten i samfundet. I modsætning til 1919 kan Kominterns beslutninger nu ikke forstås uden i sammenhæng med den sovjetiske politik, og Kominterns underordning rejser et uløseligt problem: I hvilken udstrækning er kongressens beslutninger rent taktisk bestemt, hvor langt er de udelukkende legitimerende? Indholdsmæssigt i forhold til de borgerlige demokratier og de socialdemokratiske partier, form- og stilmæssigt i forhold til den kommunistiske eller sympatiserende del af arbejderbevægelsen. Jeg har fundet det umuligt at vurdere 7. kongres uden at tænke på samtidige og senere begivenheder med sovjetisk eller Komintern-indblanding.

Det borgerlige demokratis betydning

Kominterns 7. kongres er i eftertiden kendt som den kongres, der tillagde det borgerlige demokrati og de demokratiske friheder og rettigheder betydning. Dette er nok rigtigt; men det er bemærkelsesværdigt, hvor lidt emnet omtales direkte i de afsluttende vedtagelser. Her tales således kun om, at en række sektioner ikke har forstået nødvendigheden af at forsvare resterne af det borgerlige demokrati,[38] og om at de demokratiske friheder og de arbejdendes resultater skal forsvares mod fascismen.[39] Selv i den politiske hovedberetning, Dimitrovs »Fascismens offensiv og Kommunistisk Internationales opgaver i kampen for arbejderklassens enhed mod fascismen«, behandles problemet kun kort.

Dimitrov fremhæver i sin beretning, at fascismens magtovertagelse

> »... er *ikke en simpel erstatning* af en borgerlig regering med en anden, men en *afløsning* af en statsform for bourgeoisiets klasseherredømme - det borgerlige demokrati - med en anden form - det åbne, terroristiske diktatur«.[40]

Heraf følger, at kommunisterne må bekæmpe enhver borgerlig reaktion samt forsvare de demokratiske friheder.[41]

Den mest omfattende behandling af det borgerlige demokrati findes i Dimitrovs afsluttende bemærkninger til debatten om hans beretning, som svar på den frygt, mange kommunister har for at skabe demokratiske illusioner ved at formulere positive demokratiske krav. Altså kommunister, der stadig tager de foregående års teori og praksis alvorligt. Dimitrovs løsning af problemet er todelt.

Først og fremmest skal idealet om sovjetdemokratiet fastholdes; men for de kommunister, der lever under kapitalistiske forhold, er det ikke ligegyldigt, hvordan det politiske regime er. Om det er et borgerligt diktatur i det borgerlige demokratis form, selv med de mest beskårne borgerlige rettigheder og friheder, eller et borgerligt diktatur i dets åbne fascistiske form.

> »Som tilhængere af sovjetdemokratiet vil vi forsvare enhver fodsbred af de demokratiske rettigheder, som arbejderklassen har tilkæmpet sig gennem års seje kamp, og beslutsomt kæmpe for deres udvidelse«.[42]

For det andet afhænger kommunisternes stilling til det borgerlige demokrati af situationen og forholdene. Hvor valget står mellem borgerligt demokrati og den socialistiske revolution - som under Oktoberrevolutionen - kæmper kommunisterne naturligvis for den sidstnævnte, hvorimod de forsvarer det borgerlige demokrati, når det angribes af fascismen.[43]

Hertil efterlader Dimitrov det indtryk, at der mellem forsvaret for det borgerlige demokrati og kampen for sovjetdemokratiet blot er en formel eller ydre sammenhæng. Ligeledes fremtræder holdningen til det borgerlige demokrati

som meget taktisk, idet ingen demokratiske elementer trækkes ud og indplaceres i overgangen til og under selv socialismen.

Dimitrovs position er nok mere nuanceret end som så. Således sætter han direkte kampen for demokratiet i forbindelse med kampen for den socialistiske revolution, ligesom socialismen også ses som en virkeliggørelse af det mest fuldstændige demokrati.[44]

En del af den kritik, der er rettet mod folkefrontspolitikken (som opfattelsen af det borgerlige demokrati indgår i), skyder således over målet, - hvis vi tager disse formuleringer som udgangspunkt. Det gælder eksempelvis påstanden om, at der ingen kobling er mellem de demokratiske friheder og forestillingen om socialismen, samt den påstand, at der ingen sammenhæng er mellem dagspolitikken og de mere langsigtede samfundsforandrende krav.[45] Denne påstand er straks mere rigtig, når den relateres til den samtidige og senere praksis i for eksempel Spanien og Frankrig. Endvidere er der indre modsigelser i kongressens formulerede politik, hvilket bliver tydeligere med inddragelsen af opfattelsen af sovjetsystemet.

Opfattelsen af proletariatets diktatur

Resolutionen om socialismens sejr i Sovjetunionen taler om, at sovjetstaten er præget af det mest udfoldede demokrati, og at den ikke er adskilt fra og modstillet masserne, men tværtimod er organisk forbundet med dem. De videregående demokratiseringsforanstaltninger, der omtales, er gennemførelse af lige valgret, direkte i stedet for indirekte valg samt hemmelige i stedet for åbne valg. Disse uddybninger af demokratiet er mildest talt ikke epokegørende i forhold til en række vestlige demokratier, men er det selvfølgelig i forhold til det zaristiske Rusland.

Endvidere mere end antyder sætningen om en

> »... uafbrudt styrkelse og udvidelse af sovjetstatens umiddelbare forbindelse med folkemasserne«[46]

det virkelige hovedproblem, nemlig at Komintern (heller) ikke i teorien nedbryder skellet mellem staten og det civile samfund, dvs. udvikler sådanne strukturer og mellemmenneskelige relationer, at statsorganer af mere traditionel karakter gradvis overflødiggøres. Og praksis i Sovjetunionen både før og efter 1935 bekræfter da også til fulde dette problem, jfr. fjernelsen og i mange tilfælde likvideringen af alle former for organiseret meningsdannelse både i og uden for kommunistpartiet samt teorien om statens styrkelse i forbindelse med socialismens sejr.[47]

Sammenfattende forholder Komintern sig således for første gang direkte positivt til det borgerlige demokrati og kommunisters anvendelse heraf. Det bemærkes dog, at opgøret med den hidtidige og erkendt fejlagtige linie er meget lidt dybtgående, hvilket antyder ændringens rent taktiske karakter. På

spørgsmålet om sovjetdemokratiet formulerer den 7. kongres sig mere modsigelsesfuldt end den 1. kongres og mere på linie med den klare fortrinsstilling til partiet, der for eksempel blev formuleret på den 6. kongres. Og ikke mindst er den 7. kongres i dette spørgsmål kraftigt belastet af de samtidige sovjetiske forhold.

Partidemokratiet

Som nævnt må det interne demokrati i de kommunistiske partier og i Komintern tillægges stor betydning som en art prøvesten på det demokrati, der skal gælde for hele samfundet i omformningsprocessen frem mod kommunismen. Sikring af partidemokratiet er naturligvis ingen garanti for et omfattende samfundsdemokrati, mens det vel næsten er utænkeligt, at mangel på partidemokrati skulle kunne kombineres med demokratiske forhold i samfundet som helhed.

Jeg vil ikke her komme nærmere ind på den historisk meget omfattende diskussion af de kommunistiske partiers klassiske organisationsprincip, den demokratiske centralisme. Jeg anser det for tilstrækkeligt vagt at antyde, at der må være centraliserende elementer i et kommunistisk parti, og at disse elementer i særlige situationer må kunne sikre en ret høj grad af fælles handling udadtil. Men samtidig må de demokratiske elementer altid - når bortses fra særlige situationer og under illegalitet - være til stede og dominere i organisationen. Dvs. at der altid må være en mulighed for at fremføre afvigende synspunkter, anfægte de beslutninger, som ledelsen træffer, samt organisere tendenser inden for partiet. En principel afskæring af demokratiet på disse områder fører erfaringsmæssigt til, at partiets rødder indtørrer, til at partiet dogmatiseres og bureaukratiseres.

Dannelsen af en international sammenslutning øger formentlig mulighederne for dogmatisering og bureaukratisering - specielt ved organisationer som Komintern, hvor de enkelte partier er nationale sektioner af et verdensomspændende parti. Som den senere udvikling med Kominform viser, er det dog ikke den formelle opbygning af forholdet mellem partierne, der er afgørende. Der vil altid bestå en fare for, at ét eller få store partier med mere eller mindre velbegrundede særinteresser kommer til at dominere de øvrige partier politisk, ideologisk og organisatorisk.

Institutionaliseringen af internationalt samarbejde må derfor også på dette plan sikre det interne demokrati - positivt ved at sikre de samme rettigheder som i de nationale partier og negativt ved at sætte visse rammer for de centraliserede organers suveræne beslutningsret.

Kominterns 1. kongres i 1919 var primært beskæftiget med den politisk-ideologiske konstituering og etableringen af en løs, ydre skal for det internationale samarbejde. På den 2. kongres i 1920 træffes derfor de første beslutninger angående organisationens opbygning.

Kominterns 2. kongres 1920

På det organisatoriske område er 2. kongres især kendt for sine 21 »Betingelser for tilslutning til Komintern«, der dog først og fremmest er et grundlag for afgrænsning i forhold til centristiske partier og strømninger - en slags jernbyrd for de organisationer, der ønsker tilslutning til Komintern. Her gengives derfor kun den betingelse, der siger noget om demokratisk centralisme og dens forudsætning.

> »12. De partier, der er tilsluttet Kommunistisk Internationale, skal være opbygget efter den demokratiske *centralismes* princip. I den indeværende epoke af skærpet borgerkrig vil det kommunistiske parti kun kunne gøre sin pligt, såfremt det er organiseret så centralistisk som muligt, såfremt der i det hersker en jernhård disciplin, der grænser til den militære, og såfremt dets particentrum er et stærkt autoritativt organ med vidtgående fuldmagter, og som nyder almindelig tillid blandt partiets medlemmer.«[48]

Denne betingelse må vurderes i sammenhæng med Statutterne,[49] der regulerer beslutningsprocedurerne for de tilsluttede partier, der organiseres som nationale sektioner af Komintern (par. 3). Statutterne fastlægger blandt andet årlige kongresser og Eksekutivkomitéens (EKKI) ansvarlighed over for kongressen (par. 4 og 5). Dette er imidlertid også det nærmeste, som Statutterne kommer formuleringen af retningslinier for medlemmernes indflydelsesmuligheder. Det kendetegnende for statutterne er nemlig centralismen, for eksempel udtrykt gennem EKKI's mulighed for at udstede bindende retningslinier, kræve udelukkelse af grupper, personer eller partier og organisere hjælpeorganer i de enkelte lande (par. 9). Endvidere skal alle Kominterns og EKKI's beslutninger offentliggøres i sektionernes organer (par. 11), og kontakten mellem sektionerne indbyrdes skal, bortset fra undtagelsestilfælde, gå gennem EKKI(par. 13).

Lægges hertil, at partiet i det land, hvor EKKI placeres, er kraftigt overrepræsenteret heri - og det kunne på dette tidspunkt kun være Rusland og de russiske kommunister - fremstår billedet af en meget centralistisk og tendentielt russisk domineret organisation. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at Statutterne stort set kun beskriver den demokratiske side i den demokratiske centralisme i forbindelse med kongressen som beslutende forum samt en vis mulighed for at appellere udelukkelser til kongressen.[50]

Manglen på en nærmere bestemmelse af det positive indhold i partidemokratiet kombineret med de russiske kommunisters vidtgående indflydelse kunne med rette fremkalde frygt for en organisation ensidigt modelleret efter de russiske erfaringer og under stadig ændring i takt med ændringer i de russiske forhold. En frygt i denne retning blev da også delvis udtalt i 1920.[51] Den principielle kritik heri må dog relateres til de 21 Betingelsers og Statutternes forudsætninger, nemlig at en udpræget centralisme og et omfattende illegalt arbejde var nødvendigt i en periode med skærpede borgerkrige.

Selv om denne beskrivelse ikke passer på alle sektioners omgivelser og derfor næppe er et adækvat grundlag for en politisk praksis, så var beskrivelsen i 1920 dog heller ikke helt ved siden af. Spørgsmålet er, hvorledes forholdet mellem demokrati og centralisme ændres, når omgivelserne ændres. Det kan beslutningerne på 3. kongres give et fingerpeg om.

Kominterns 3. kongres 1921

Som nævnt er den revolutionære bølge svækket væsentligt i 1921, og Komintern ændrer da også taktik - parolen bliver: »til masserne«. På denne baggrund kunne man forvente, at centralismen var blevet svækket til fordel for demokratiet i sektionerne og i Komintern - men det er snarere det modsatte, der sker.

Den 3. kongres vedtog »Teser om de kommunistiske partiers struktur og om metoderne og indholdet i deres arbejde«,[52] som Lenin på 4. kongres roste, men kaldte alt for russiske i en Komintern-sammenhæng.[53] Disse teser fastlægger ret udførligt partiernes og den enkelte kommunists funktioner og arbejdsmetoder, og selv om de enkelte steder åbner for indkorporeringen af divergerende synspunkter (tese 47) og fastslår muligheden for at fremføre ønsker, forslag og klager direkte til den øverste ledelse (tese 49), er det centralistiske element klart dominerende.

Afsnittet om demokratisk centralisme (tese 6 og 7) udfolder således kun centralismen; og afsnittet om partiorganisationens generelle struktur (tese 43 til 52) er også langt mere detailleret hvad angår ledelsesforhold og ledelsens muligheder for at gribe ind i de underliggende partiorganers forhold og beslutninger, end det er med hensyn til disse organers og medlemmernes demokratiske rettigheder og muligheder i partiet.

Den direkte begrundelse for centralismen er fastholdelsen af det illegale arbejde som et nødvendigt og væsentligt, om end nogle steder kun potentielt, led i partiorganisationen. Organiseringen af dette arbejde i EKKI medførte i øvrigt en vis uenighed om »Resolution om organiseringen af Kominterns Eksekutiv-komité«.[54]

I Resolutionens punkt 5 udvides antallet af medlemmer i EKKI, og samtidig søges sammensætningen af det lille bureau (Præsidiet) - der blandt andet varetager de illegale aktiviteter - helt overladt til EKKI. Kompromisset kommer til at gå ud på, at medlemmerne af det lille bureau som hovedregel skal vælges blandt EKKI's medlemmer - men muligheden for undtagelser består.[55] Denne ændring af Kominterns topstruktur medfører givetvis en øget koncentration af indflydelsen i toppen - og selv om det er naturligt på baggrund af de fejlslagne revolutioner i Vesteuropa, er det mere end blot symbolsk, at den samme resolution fastlægger EKKI's hjemsted til Moskva og

fastslår det russiske partis særstilling med hensyn til repræsentanter i EKKI (tese 5 og 6). Vi skal i det følgende se, at 4. kongres tager yderligere skridt på denne centraliseringens vej.

Kominterns 4. kongres 1922

Selv om den 3. kongres medførte en øget centralisering uden nogen uddybelse af organisationsdemokratiet, blev Kominterns ledelse stadig sammensat føderalistisk, dvs. af repræsentanter for de enkelte sektioner. Dette sætter 4. konges en stopper for, og i det hele taget sker der en væsentlig styrkelse af EKKI's beføjelser over for medlemmerne.

I »Resolution om EKKI's beretning«,[56] som der i øvrigt ikke er fuld enighed om, fremhæves således EKKI's beføjelser mellem kongresserne i næsten så stor udstrækning, at muligheden for appel til den kommende kongres i praksis sættes ud af spillet. Ligeledes fremhæves, at EKKI har en betingelsesløs ret til at ekskludere enkeltpersoner og grupper, der efter EKKI's mening er fjendtlige over for kommunismen, fra både Komintern og fra den nationale sektion. EKKI har således beføjelsen til - uden om den nationale sektions beslutning eller mangel på samme - at beskytte partiet mod

> »...ikke-kommunistiske elementer«.[57]

Disse beføjelser til at beskytte en øjensynlig entydig kommunisme tillægges en EKKI, der samtidig selvstændiggøres i forhold til sektionerne. I Eberleins forelæggelse af spørgsmålet om EKKI's reorganisation og fremtidige aktiviteter understreges EKKI's interventionistiske beføjelser, ønsket om at eliminere føderalismen i Komintern og de russiske kommunisters store vægt på grund af deres omfattende erfaringer.[58] Dette træder også frem i kongressens beslutning om EKKI's reorganisering.[59]

Således ophæves muligheden for bundne mandater på kongresserne, og EKKI skal fremtidigt vælges af kongressen.[60] Det vil i princippet sige, at sektionerne får vanskeligere ved at fastholde særstandpunkter under kongressen, og at den øvrige kongres kan vælge repræsentanter til EKKI, som ikke er i overensstemmelse med hovedlinien i deres sektion.[61] Denne ændring, hvor EKKI's medlemmer direkte får deres basis i kongressen og i EKKI, styrker klart sidstnævnte i forhold til sektionerne. Det er også hensigten - pointen her er, at det dels sker som et forsøg på organisatorisk at løse politiske uenigheder, dels ikke modsvares af institutionaliseringen af kontrollerende demokratiske procedurer.

Også på anden vis styrkes det centrale Komitern-apparat i forhold til sektionerne. Det bestemmes således, at sektionskongresserne skal afholdes efter Kominterns - intentionen er naturligvis at styrke sektionernes politiske enhedspræg. Ganske vist institutionaliseres partikonferencer før Komintern-

kongresserne, men denne »nedefra og opefter«-procedure[62] har begrænset rækkevidde, blandt andet fordi de delegerede til Kominterns kongresser ikke må have bundet mandat.

I det hele taget udtrykker reorganiseringen af EKKI en også organisatorisk modellering efter det russiske parti. Og helt bortset fra den konstaterede mangel på internt demokrati, der er blevet mere og mere udtalt fra kongres til kongres, indebærer denne udvikling en øget risiko for Kominterns politiske og organisatoriske underordning under det russiske parti. Denne proces uddybes på 5. kongres.

Kominterns 5. kongres 1924

Den 4. kongres bestemte, at der på næste kongres skulle vedtages nye statutter til afløsning af dem, der blev vedtaget på 2. kongres i 1920. De nye statutter ændrer ikke væsentligt ved det hidtidige organisationsprincip, men fremstiller det på visse områder mere detaljeret[63].

Statutterne går især ind på de enkelte organisationers, apparaters og institutioners funktioner og indbyrdes relationer. De gør det blandt andet klart, at kongresserne både diskuterer og træffer beslutninger om ikke blot programmatiske spørgsmål, men også vigtige taktiske og organisatoriske spørgsmål i de enkelte sektioner (par. 7). Ligeledes fastslår statutterne, at alle EKKI's beslutninger er bindende og skal udføres uden forbehold (par. 12); følgelig er sektionernes ledelser ansvarlige over for ikke blot sektionernes kongresser, men også over for EKKI, der samtidig har muligheden for både at annullere beslutninger truffet af sektionerne og træffe beslutninger, som ledelserne må udføre (par. 13). Da EKKI samtidig skal godkende afholdelse af alle ordinære og ekstraordinære kongresser (par. 32), har Kominterns ledelse stort set alle nødvendige midler til at sætte det indre demokrati i sektionerne ud af kraft og sikre gennemførelse af EKKI's vilje.

Spørgsmålet om fraktionsfrihed behandles også af kongressen. Italienske medlemmer af Statut-kommissionen foreslog indførelse af fraktionsforbud, men det blev afslået i kommissionen. Ikke fordi et sådant forbud ville indskrænke demokratiet i Komintern og sektionerne, men fordi det ville

> »...forhindre EKKI i selv at organisere fraktioner i tilfælde, hvor det blev anset for nyttigt«.[64]

Dette afspejler klart forholdet mellem EKKI og sektionerne og dermed udhulingen af de demokratiske muligheder i sektionerne og i deres forhold til EKKI.

Den 5. kongres er for eftertiden mindre kendt for sine nye Statutter end for beslutningen om »bolsheviseringen« af partierne, som proklameres i »Teser om taktikken«.[65] Den hermed iværksatte bolsheviseringskampagne, der for-

stås som Kominterns væsentligste opgave i den aktuelle periode, er tydeligvis led i den indre partikamp i KPD (vendt mod 'højrefløjen' om Brandler og Thalheimer) og led i beskæringen af Trotskys indflydelse i Komintern.

Dette fremgår naturligvis først og fremmest af den kontekst, som bolsheviseringsparolen fremsættes i, idet hovedparten af de fem bolsheviseringspunkter (1-3 og 5) er så almene, at de ikke i sig selv fastlægger en bestemt politisk-organisatorisk praksis. Det gør derimod punkt 4, der eksplicit forbyder fraktioner, tendenser og grupper.

Da bolsheviseringen forstås som konkrete politisk-organisatoriske foranstaltninger, der afspejler det internationalt betydningsfulde i den russiske bolshevisme, er der ikke tvivl om, at forbudet mod fraktioner, tendenser og grupper skal tages alvorligt som rettesnor for det interne partiliv - også selv om det ikke er formuleret i Statutterne. Den 5. kongres formaliserer således et allerede delvist realiseret forhold i mange sektioner, nemlig at grænsen for den interne debat og demokratiet trækkes der, hvor den kunne få politisk-organisatoriske konsekvenser af nogen betydning for den af EKKI godkendte ledelse af sektionen og eventuelt for Komintern.

Og resten var stilhed ...

På tidspunktet for Kominterns 5. kongres var næsten alle debatter og aktiviteter i organisationen så tæt sammenknyttet med de stadig mere udviklede stridigheder i det sovjetiske parti og med hele den sovjetiske politik, at en selvstændig og mere afbalanceret politisk linie i Komintern var utænkelig.

Frem mod midten af 1920erne er der i Komintern et ret frugtbart debatklima, som dog forfalder parallelt, om end med nogen tidsforskydning, med den kontinuerlige indsnævring af det generelle demokrati. Fra midten af 1920erne kommer modsatrettede synspunkter mindre og mindre åbent frem, og debatterne får i stigende udstrækning proklamationernes golde karakter.

Kominterns 6. og 7. kongres i henholdsvis 1928 og 1935 kan derfor ikke tages alvorligt som udtryk for demokrati i organisationen - også selv om de rummer uenigheder om analysen og den politiske linie. Visse begreber som for eksempel demokrati tømmes derfor fuldstændigt for indhold, tilbage bliver en ren symbolværdi. Den 6. kongres kan derfor vedtage den selvmodsigelse, at manglerne i partierne kun kan løses

> »... hvis det politiske liv i de kommunistiske partier udvikles på alle organisationstrin på grundlag af et bredere indre demokrati. Det udelukker på ingen måde, men forudsætter tværtimod: en grundig styrkelse af den jernhårde disciplin i partiet...«.[65]

Som vi allerede har set, slog denne bekendelse til den jernhårde partidisciplin hurtigt igennem i Komintern, og i næsten hele organisationens levetid består en god del af dens aktiviteter i forsvaret for eller anvendelsen af denne disciplin over for 'afvigelser' af enhver art. En yderst afdæmpet erkendelse af

denne disciplins konsekvenser kommer til udtryk i en beslutning på den 7. kongres, hvori EKKI i fremtiden bl.a. opfordres til

> »... at gå ud fra de konkrete forhold og betingelser i hvert enkelt land ved løsningen af alle spørgsmål, og, som regel, at undgå en umiddelbar indgriben i de interne organisatoriske anliggender i de kommunistiske partier«.[67]

Denne sætning ændrer intet i praksis, men den er i Komintern-stil en ret hård kritik mod de forhold, som denne artikel har fremhævet, nemlig at sektionernes demokratiske muligheder inden for organisationen og i forholdet til EKKI er meget små, og at dette også gælder i den enkelte sektion.

Konklusioner

Det borgerlige demokrati

Kominterns opfattelse af det borgerlige demokrati er stort set konstant over hele perioden, idet 7. kongres som den eneste skiller sig ud.

Begyndende med den 1. kongres i 1919 fastlægges Kominterns klassiske opfattelse af det borgerlige demokrati: Det har ingen særlig betydning for hverken arbejderklassens situation eller som et middel i kampen for socialisme. På den 2. kongres i 1920 udformes den klassiske Komintern-taktik i forhold til repræsentation i parlamentariske forsamlinger, der kun kan bruges som talerstol for revolutionær agitation.

Heroverfor fremstår den 7. kongres i 1935 med en langt mere positiv holdning til det borgerlige demokrati. Dette udtrykkes først og fremmest i den klart ændrede opfattelse af forholdet mellem borgerligt demokrati og fascisme som to meget forskellige former for borgerligt diktatur. Og det borgerlige demokrati skal nu aktivt forsvares, hvis det trues af fascismen. Omstændigheder ved den 7. kongres gør dog, at en væsentlig del af den nye opfattelse af borgerligt demokrati (på dette tidspunkt) må forstås som en rent taktisk tilpasning foranlediget af den ændrede udenrigspolitiske situation for Sovjetunionen.

Det borgerlige demokratis relationer til magten i samfundet fremstår mere uklart, men den samme periodisering dækker nogenlunde. Så længe det borgerlige demokrati forstås som mere eller især mindre betydningsfuldt, får det et meget ydre forhold til selve magtudøvelsen. Komintern har således kun et meget ensidigt og mekanisk svar på det virkelige problem, hvorledes borgerskabets magt kan fastholdes, selv om valgretten og andre demokratiske og frihedsrettigheder udbredes til en større del af befolkningen.

Det er nok tvivlsomt, om 7. kongres har et andet og mere tilfredsstillende svar på dette problem; men gennem selve det at tillægge det borgerlige demokrati en langt større betydning, relateres det også tættere til udøvelse af magten i samfundet. Og herved etableres en forudsætning for, at det nævnte problem overhovedet formuleres.

Det socialistiske demokrati

Opfattelsen af det socialistiske demokrati, der bredt dækker såvel proletariatets diktatur som hele processen frem mod kommunismen, kan inddeles i to perioder, hvor den 2. kongres i 1920 udgør skillepunktet.

Den 1. kongres i 1919 ligger klart i forlængelse af Marx' analyse af Pariserkommunen ved ret udførligt at fremstille de strukturer og processer, hvorigennem de arbejdende masser befrier sig for den kapitalistiske stat og tilegner sig magten i samfundet. Denne proces, hvor masserne erobrer deres egen frihed og dermed som tendens hele samfundets frihed, indeholder klare demokratiske elementer. Kongressen behandler således ikke demokratiet som noget ydre i forhold til udøvelse af samfundsmagten under den revolutionære omformningsproces. Herved placerer den sig i det dilemma, at der ingen rigtig sammenhæng er mellem holdningen til det borgerlige demokrati og demokratiet under den socialistiske proces. Kongressen hænger for meget fast i de strukturer, demokratiet fungerer i under borgerlige forhold, og underbetoner de mere almene demokratielementer.

Fra og med Kominterns 3. kongres i 1921 behandles spørgsmålet om det socialistiske demokrati ikke udførligt, og i den udstrækning det sker, er det under indtryk af udviklingen i Sovjetunionen, der forstås som demokratisk. Heri ligger også, at Komintern teoretisk afspejler den voksende betydning, som kommunistpartiet i Sovjetunionen har - en udvikling, der mere eller mindre eksplicit foregår på bekostning af de arbejdende massers reelle demokrati og frihedsrettigheder. Der er således både tale om, at Komintern udvander sine teoretiske synspunkter på det socialistiske demokrati og samtidig udsættes for den endnu mere tilintetgørende korrektion fra den faktiske sovjetiske udvikling.[68]

Som en overgang vil jeg placere den 2. kongres i 1920; men det kan diskuteres, om ikke også den bør adskilles fra den 1.kongres. I hvert fald åbner dens beslutninger for en stigende partimagt på bekostning af massernes magt, og dermed indleder kongressen den adskillelse mellem de 'demokratiske' strukturer og procedurer og den samfundsmæssige magtudøvelse, der kendetegner de følgende kongresser.

I det store og hele bekræfter analysen de to første teser. Dog er det især det borgerlige demokrati, der forstås som bundet til klasseforhold, hvorimod det socialistiske demokrati i sin stadige uddybelse løsrives fra klassesamfundets træk. Reelt er det dog kun den 1. kongres for det socialistiske demokratis vedkommende og den 7. kongres for det borgerlige demokratis vedkommende, der behandler demokratiet som mere end noget ydre i forhold til magtudøvelsen i samfundet.

Den anden teses periodisering må også fastholdes, idet den eneste større

usikkerhed opstår med hensyn til placeringen af den 2. kongres på spørgsmålet om det socialistiske demokrati.

Partidemokratiet

Artiklen har alene behandlet partidemokratiets formelle rammer, mens den side af partilivet, der udfyldes af den løbende diskussion, kun er berørt perifert. Disse to forhold hænger imidlertid sammen, blandt andet på den måde, at rammerne for partidemokratiet ændres og benyttes under indtryk af den interne diskussion og dens mulige konsekvenser.

Ser vi kun på de formelt etablerede rammer, bekræftes den tredie tese helt igennem. Dels i forhold til grundlaget, hvor Komintern ikke gør sig større overvejelser over partidemokratiet som et strategisk element i revolutions- og socialismeopfattelsen. Og dels på den måde, at de rammer for demokratiet i sektionerne og i Komintern, der fra starten er forholdsvis snævre, indskrænkes mere og mere.

Denne udvikling er ganske løsrevet fra den samfundsmæssige udvikling, analyserne heraf og den mere eller mindre udledte strategi og taktik - når vi ser bort fra udviklingen i Sovjetunionen, der også på dette område bliver stadig mere bestemmende for Kominterns teori og praksis. På grund af den stadige indsnævring af partidemokratiet er det vanskeligt at foretage en præcis periodisering. Der er dog ikke tvivl om, at der især efter den 5. kongres i 1924, hvor beslutningen om sektionernes bolshevisering vedtages, kun er meget lidt demokrati tilbage i Komintern.

Noter:

Alle citater, der ikke i forvejen er oversat til dansk, er oversat af forfatteren og Gerd Callesen.

1) For en kildemæssig indføring kan der henvises til Niels Chr. Sidenius, *Verdenskommunismen. Efter 1945*, København: Gyldendal, 1980. For en fremstilling henvises til Niels Chr. Sidenius, »Verdenskommunismen efter 1945 - om nogle teoretisk-ideologiske forudsætninger for eurokommunismen«, i *Politica*, 10. årgang, 1978, nr. 2, pp. 4-51.

2) For denne periode se Curt Sørensen, *Marxismen og den sociale orden*, Grenå: GMT, 1976, og Niels Finn Christiansen, *Socialismens historie 1. Fra kapitalismens gennembrud til 1. verdenskrig*, København: Carit Andersens Forlag & Finn Suensons Forlag, 1976.

3) Se f.eks. Håkan Holmberg, *Folkmakt, folkfront, folkdemokrati. De svenska kommunisterna och demokratifrågan 1943-1977*, Uppsala Universitet: Historiska Institutionen, 1982.

4) Se f.eks E.H. Carr, *The Bolshevik Revolution 1917-1923/3*, Harmondsworth: Pelican Books, 1971 (repr.); Søren Federspiel & Niels Ole Højstrup Jensen, *Socialismens Historie 2. Fra 1. verdenskrig til 1939*, København: Finn Suenson Forlag, 1977; Fernando Claudin, *Krisen i den kommunistiske verdensbevægelse. Fra Komintern til Kominform. Bind 1*, Århus: Modtryk,

1977; Wolfgang Leonhard, *Die Dreispaltung des Marxismus. Ursprung und Entwicklung des Sowjetmarxismus, Maoismus & Reformkommunismus*, Düsseldorf: Econ Verlag, 1975.

5) Uden at jeg vil forpligtes på deres fremstillinger har følgende forfattere givet inspiration. Nicos Poulantzas, *State, Power, Socialism*, London, Verso Editions, 1980, (især pp. 251-65); Håkan Arvidsson & Lennart Berntson, *Makten, Socialismen och Demokratin. Om det förstatligade samhället*, Lund: Zenit, 1980 (indeholder også en historisk analyse); Göran Therborn, *What Does the Ruling Class Do When It Rules? State Apparatures and State Power under Feudalism, Capitalism and Socialism*, London: NLB, 1978 (især pp. 247-71); Alan Hunt (ed.), *Marxism and Democracy*, London: Lawrence and Wishart, 1980. - Historisk har en del af kritikken sin rod hos Rosa Luxemburg og Antonio Gramsci.

6) Tilføjelsen er da også kun opstået, fordi socialismen historisk er blevet identificeret med de udemokratiske styrer i Østeuropa.

7) Jeg finder det ikke påkrævet at gå ind i diskussionen om forholdet mellem socialisme og kommunisme. Med mindre andet klart fremgår bruges termerne synonymt.

8) V.I. Lenin, *Staten og revolutionen*, København: Gyldendal, 1967, p. 104 (findes også som Udvalgte værker, bind 8, udgivet af Tiden).

9) Håkan Arvidsson & Lennart Berntson, *Op.cit.*, p. 118.

10) Teserne findes i Jane Degras (ed.), *The Communist International 1919-1943. Documents*, Volume 1, 1919-1922, London: Frank Cass & Co., 1971, pp. 7-15.

11) *Ibidem*, p. 13.

12) *Ibidem*.

13) »Leitsätze über die kommunistischen Parteien und den Parlamentarismus«, i *Protokoll des II. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, Erlangen: Karl Liebknecht Verlag, 1972, pp. 466-78.

14) »Theses on the basic tasks of Communist International«, i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 1, 1919-1922*, p. 118 (tese 6).

15) Jfr. f.eks. »Theses on the role of the communist party in the proletarian revolution«, *Ibidem*, p. 131 (tese 5).

16) »Theses on the basic tasks of the Communist International«, *op.cit.*, p. 119 (tese 7).

17) »Leitsätze über die Bedingungen, unter welchen Arbeiterräte geschaffen werden dürfen«, i *Protokoll des II. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, *op.cit.*, p. 745, (tese 12).

18) »Theses on the basic tasks of the Communist International«, *op.cit.*, p. 117 (tese 4).

19) *Ibidem*.

20) »Theses on the role of the communist party in the proletarian revolution«, *op.cit.*, p. 128 (tese 1).

21) *Ibidem*, p. 130 (tese 5).

22) L. Trotzki, »Über die Rolle und Struktur der kommunistischen partei«, i *Protokoll des II. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, *op.cit.*, p. 94.

23) Findes i *Protokoll des III. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 1*, Erlangen: Karl Liebknecht Verlag, 1973, pp. 47-90.

24) Findes i uddrag i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 1, 1919-1922*, pp. 229-39.

25) *Ibidem*, pp. 241-56.

26) »Aufruf an die Arbeiter und Bauern Italiens«, i *Protokoll des IV. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, Band 1, Erlangen: Karl Liebknecht Verlag, 1972, p. 19, og »Thesen über die Taktik der Kommunistischen Internationale«, *Ibidem*, Band 2, pp. 1011-12.

27) »Thesen über die Taktik der Kommunistischen Internationale«, *op.cit.*, pp. 1015-17.

28) »Resolution on fascism«, i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 2, 1923-28*, p. 139.

29) »Programm der Kommunistischen Internationale«, i *Protokoll des VI. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, Band 2, Erlangen: Karl Liebknecht Verlag, 1972, p. 57.

30) »Die internationale Lage und die Aufgaben der Kommunistischen Internationale«, *ibidem*, p. 24.

31) »Gegen den Faschismus«, *ibidem*, p. 222.

32) For en ordens skyld: dette forklarer ikke, hvorfor de to arbejderpartier kun i ringe udstrækning samarbejdede mod fascismen.

33) »Program der Kommunistischen Internationale«, *op.cit.*, p. 66.

34) *Ibidem*, pp. 61-63.

35) *Ibidem*, pp. 77, 84 og 94.

36) *Ibidem*, p. 67.

37) For en analyse af denne udvikling henvises til Niels Chr. Sidenius, *Kommunistisk Internationale 1928-1935. En analyse og kritik af Kommunistisk Internationales politik, specielt med henblik på Tyskland og med særlig vægt på fascismepolitikken og ændringerne heri*, Århus: Modtryk, 1976, pp. 12-21.

38) »Resolution zum Rechenschaftsbericht des EKKI«, i *Protokoll des VII. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale*, Band 2, Erlangen: Karl Liebknecht Verlag, 1974, p. 981.

39) »Die Offensive des Faschismus und die Aufgaben der Kommunistischen Internationale im Kampfe für die Einheit der Arbeiterklasse«, *ibidem*, p. 997.

40) Dimitroff, »Die Offensive des Faschismus und die Aufgaben der Kommunistischen Internationale im Kampf für die Einheit der Arbeiterklasse«, i *Protokoll des VII. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 1, op.cit.*, p. 323.

41) *Ibidem*, pp. 338 og 340.

42) Dimitroff, »Für die Einheit der Arbeiterklasse gegen den Faschismus. Schlusswort«, i *Protokoll des VII. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 2, op.cit.*, p. 773.

43) *Ibidem.*

44) *Ibidem*, p. 734.

45) Håkan Arvidsson & Lennart Berntson, *op.cit.*, p. 147.

46) »Der Sieg des Sozialismus in der Sowjetunion und seine weltgeschichtliche Bedeutung«, i *Protokoll des VII. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 2, op.cit.*, p. 1007.

47) Se f.eks. Stalin, »Den første femårsplans resultater«, i J. Stalin, *Leninismens problemer*, København: Tiden, 1949, p. 395 og mere generelt i Wolfgang Leonhard, *op.cit.*, specielt pp. 139 og 145-46.

48) »Optagelsesbetingelserne til Kommunistisk Internationale«, i: *Clarté* nr. 4-5/1974 København, 1974, p. 36 f. I den tysksprogede protokol fra 2. Kominternkongres har tesen fået nr. 12 (p. 392).

49) Statutterne findes hos Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 1, 1919-1922*, pp. 162-66 (inkl. præambel).

50) Den demokratiske centralismes valgprincip - underordnede organer vælger de overordnede - er dog omtalt andetsteds. Også her træder centralismen frem, idet det ikke siges, at ledelsers beslutninger forinden skal være diskuteret på underordnet partiniveau, lige som det

hierarkiske underordningsprincip gælder for de etablerede celler, jfr. »Theses on the role of the communist party in the proletarian revolution«, *op.cit.*, pp. 134f. (tese 14 og 18).

51) Se foromtalen af Statutterne hos Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 1, 1919-1922*, pp. 161-62.

52) Se uddraget *Ibidem*, pp. 256-71.

53) Jfr. referatet heraf, *Ibidem*, p. 257.

54) Se uddraget *Ibidem*, pp. 271-73.

55) Organisationsspørgsmålet behandles i *Protokoll des III. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 2, op.cit.*, pp. 956-93 og 1039-49.

56) Findes i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 1, 1919-1922*, pp. 378-79.

57) *Ibidem*, p. 379.

58) Jfr. foromtalen *Ibidem*, pp. 436-38. Eberleins tale findes i *Protokoll des IV. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 2, op.cit.*, pp. 803-13.

59) »Reorganization of the ECCI and its future activities«, i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 1, 1919-1922*, pp. 438-42.

60) *Ibidem*, p. 438.

61) Eksempelvis sammensættes EKKI på den IV. kongres ud fra en enhedsliste, der er opstillet af en kommission og med nogle ændringer anerkendt af EKKI's Præsidium. Listen bliver tydeligt præsenteret således, at ændringsforslag er uønskede, alligevel kommer der indvendinger og ændringsforslag. Behandlingen af en norsk kommunists indvending mod valg af en bestemt nordmand som et af Skandinaviens 2 EKKI-medlemmer - fordi han støtter mindretallet i det norske parti - er instruktiv. Præsidiets forslagsstiller svarer: »Kammerater, det drejer sig her ikke om at vide, hvilke opfattelser og vurderinger det norske partis flertal har, for det drejer sig ikke om at vælge et medlem til det norske partis ledende organ. Det drejer sig udelukkende om at vælge et medlem af Internationalens eksekutivkomite; som følge heraf er det vigtigt at vide, hvad der er Kommunistisk Internationales orientering og taktik«, i *Protokoll des IV. Weltkongresses der Kommunistischen Internationale, Band 2, op.cit.* pp. 966-69, citat p. 969.

62) »Reorganization of the ECCI and its future activities«, *op.cit.*, p. 440.

63) »Stattutes of the Communist International«, i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 2, 1923-1928*, pp. 117-22.

64) *Ibidem*, p. 117 (indledning af Degras).

65) »Theses on tactics«, i Jane Degras (ed.), *op.cit.*, *Volume 2, 1923-1928*, pp. 142-56, her pp. 153-54.

66) »Die internationale Lage und die Aufgaben der Kommunistischen Internationale«, *op.cit.*, p. 43.

67) »Resolution zum Rechenschaftsbericht des EKKI«, *op.cit.*, p. 981.

68) Se f.eks. omtalen af adskillelsen mellem teori og praksis i Håkan Arvidsson & Lennart Berntson, *op.cit.*, p. 147.

Zusammenfassung

Die Komintern: die Demokratie, die Macht und die Parteidemokratie.

Im Artikel wird die Entwicklung vom 1. Kongress der Komintern, 1919, bis zu ihrem 7. und letzten Kongress, 1935, in bezug auf die Fragen der

bürgerlichen Demokratie, der sozialistischen Demokratie, des Verhältnisses zwischen Demokratie und Ausübung der Macht in der Gesellschaft wie auch die Parteidemokratie untersucht.

Der Artikel zeigt, dass besonders der 1. und 7. Kongress die Frage der bürgerlichen Demokratie und das Verhältnis von Kommunisten zu dieser behandelt. Die ausführlichste Diskussion wurde auf dem 1. Kongress durchgeführt; dieser leitete allerdings eine Periode ein, die bis 1935 dauerte, in der die Einschätzung der bürgerlichen Demokratie durch die Komintern negativ war - im besten Fall war die bürgerliche Demokratie ohne Bedeutung. Gleichzeitig wurde sie im wesentlichen als von der Machtausübung in der Gesellschaft losgerissen verstanden. Umgekehrt mass der 7. Kongress der bürgerlichen Demokratie und dem Kampf der Kommunisten für sie grosse Bedeutung zu, und dabei wurde die Demokratie als Tendenz mehr direkt in Verbindung mit der gesellschaftlichen Machtausübung gebracht. Die Aussagen auf diesem Kongress waren jedoch nicht ganz eindeutig, und die Änderungen spiegelten überwiegend eine Veränderung in der aussenpolitischen Lage der Sowjetunion wieder.

Das Problem der sozialistischen Demokratie wurde am ausführlichsten und am befriedigsten auf dem 1. Kongress behandelt. Die Beschlüsse wurden eindeutig aus der Zusammenfassung der Erfahrungen der Pariser Kommune durch Marx abgeleitet. Daher wurden neue Strukturen und Verfahren einer Massendemokratie vorgelegt, die gleichzeitig ein wesentlicher Bestandteil der Machtausübung unter der Diktatur des Proletariats ist. Auf dem 2. Kongress wurde aber eine Unterordnung der Massendemokratie unter die Partei eingeleitet, die sich seit dem 3. Kongress 1921 in steigendem Masse durchsetzte. Auch auf diesem Gebiet spiegelte die Theorie der Komintern so die Entwicklung der Sowjetunion wieder: die Ausübung der Macht in der Gesellschaft wurde in steigendem Grad aus den 'demokratischen' Institutionen ausgeschieden, diese wurden einer wirklichen Bedeutung entkleidet.

Der Artikel betrachtet die Parteidemokratie als eine Art Prüfstein der Demokratie, die durch die sozialistische Revolution entwickelt werden sollte. Es wird gezeigt, wie die formalen Rahmen der Demokratie in der Komintern wie auch in den Sektionen praktisch von Anfang an recht eingeengt waren, und dass diese Einengung nach dem 2. Kongres verstärkt wurde. . Nach dem 5. Kongress 1924, der die Bolschewisierung aller Kominternsektionen beschloss, kann man so nur schwer von einer wirklichen und fruchtbaren Demokratie in der Komintern sprechen. Diese Entwicklung spiegelt allerdings nicht die Verhältnisse in den einzelnen Ländern oder in der Komintern als Organisation wieder, vielmehr ist sie überwiegend bestimmt von der sozialen Entwicklung in der Sowjetunion und besonders von der Entwicklung der Parteiverhältnisse in der dominierende Partei der Komintern: der sowjetischen.